Szakolczainé Lipp Veronika

Belnay György Alajos latin nyelvű magyar historia litterariája

Tézisek

Jelen doktori disszertáció fő tárgyát eredetileg egy 18. század végi latin nyelvű magyar historia litteraria képezte, amelyet egy pozsonyi akadémiai tanár írt hallgatóinak.[1] A *Historia literarum bonarumque artium in Hungaria* kiválóan értelmezhető abban a rendszerben, amelyet Margócsy István már 1984-ben felvázolt a 18. század második felére jellemző speciális irodalomtörténeti hagyomány helyzetének felmérésekor.[2] A tartalmi és módszertani különbségek ellenére is szembeszökő e nagy terjedelmű irodalomnak szemléletbeli homogenitása: az alapok, melyekre az egyes művek épülnek, a régebbi historia litterariák kritikátlanul átvett hagyományára utalnak.[3] Belnay 1799-ben jelentette meg könyvét, ekkora már a hagyományos historia litteraria műfaja felbomlóban volt. Alig tíz évvel később jelenteti meg Pápay Sámuel *A magyar Literatúra Esmérete*, amelyben a régi típusú historia litterariák tartalmi teljességre törekvése és nyelvi közömbössége helyére a nyelvi egyoldalúság lép: Pápay kizárólag a magyarnyelvűségre szorítja a magyarországi összkultúra terjedelmét, s minden nem magyar nyelvi kulturális jelenség tárgyalását elhagyja.[4] Pápay műve felől tekintve a *Historia literarum* 1811-es, második kiadása[5] anakronisztikus vállalkozásnak tűnik, bár nincs kizárva, hogy a pozsonyi akadémián Belnay halála után is tankönyvként használták.

A disszertációhoz kapcsolódó anyaggyűjtés során bizonyosodott be, hogy Belnayról úgy állít a szakirodalom ezt vagy azt, hogy nem vizsgálja meg alaposan magát a forrást. Így

---

[1] BELNAY György Alajos, *Historia literarum bonarumque artium in Hungaria,* Posonii, 1799. (A továbbiakban: *Historia literarum*).

[2] MARGÓCSY István, *Az irodalomtörténeti hagyomány helyzete a XVIII. század második felében*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1984/3, 291–308.

[3] *Uo.*, 295.

[4] MARGÓCSY István, *Pápay Sámuel és Literatúrája,* Irodalomtörténet, 1980/2, 382. Megjegyzendő, hogy Pápay több ponton is Belnayra hivatkozik könyvében. Vö. PÁPAY Sámuel, *A magyar Literatúra Esmérete,* Veszprém, 1808, 353, 356, 359, 365.

[5] BELNAY György Alajos, *Compendium historiae rei literariae in Hungaria a seculo XI. usque ad seculum XVIII.*, Posonii, 1811.

rögzülhetett az a tévedés, hogy Belnay *pozsonyi tanárként* adta ki radikális hangú röpiratát 1790-ben,[6] ugyanis akkor ő még csak joghallgató volt a pesti egyetemen, és csak 1792. november 26-tól kezdett tanítani a pozsonyi királyi akadémián.

Nem erősítik meg a források azt sem, hogy Belnay 1788-tól tanított volna a pécsi királyi akadémián.[7] Igaz, beadta pályázatát az akkor megüresedő állásra, de azt nem ő, hanem Delling János nyerte el. Hasonlóan tévedés az is, hogy az 1811-ben megjelent *Compendium* című munkája már tartalmazta a 18. századi anyagot is, ahogy azt Kosáry Domokos állította.[8] Valójában a *Compendium* a 17. század tárgyalásánál megállt, ugyanúgy, mint a *Historia literarum*. És végül tévedés azt állítani, hogy Belnay visszatért a betűrendhez a *Historia literarum*ban.[9]

Mindezeket megfontolva a kutatást ki kellett terjeszteni Belnay egyéb műveire is, azzal a céllal, hogy árnyaltabb és pontosabb kép születhessen róla.

Belnay pályájának meghatározó pontja az 1790-ben névtelenül megjelentetett *Reflexiones* című röpirata, melyet a 18. századdal foglalkozó történészek annyit méltattak, de az irodalomtörténetbe mégsem nem tudott bekerülni. Ezen kívül a pesti egyetem esztétika tanszékére meghirdetett pályázaton való (sikeresnek mondható) részvétele szintén nem kapott eddig túl nagy figyelmet,[10] egyedül Szauder József méltatta több helyen a pályázatról írt tanulmányában.[11] A concursus kapcsán újra elő kellett venni Magyar Országos Levéltárban őrzött kéziratokat, melyeket annak idején Szauder tanulmányozott. Így jutottam el egy olyan, eddig lappangó forráshoz, ami radikálisan és végérvényesen átírja a Belnay-kánont. Belnay a pályázati kérelméhez hozzácsatolt egy latin és egy (a latin változat nyomán készült) magyar nyelvű disszertációt a dalról. Földi János és Csokonai Vitéz Mihály gondolatmenetein kívül a

---

[6] ECKHARDT Sándor, *A francia forradalom eszméi Magyarországon*, Bp., é. n., 47, 159 (Ember és Természet, 7); *A magyar jakobinus mozgalom iratai*, kiad. BENDA Kálmán, Bp., 1957, XXXIII (A magyar jakobinusok iratai I.); BALLAGI Géza, *A politikai irodalom Magyarországon 1825-ig*, Bp. 1888, 364; VÁGVÖLGYI Tibor, *A magyar jakobinusok köztársasági mozgalma*, Bp., 1968, 69.

[7] DECSI József, *Belnay György Alajos,* Bp., 1932, 1. Ugyanez az állítás megtalálható Szinnyei Józsefnél, Gulyás Pálnál és a *Magyar Nagylexikon*ban is. Vö. SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, I, Bp., 1891, 804; GULYÁS Pál, *Magyar írók élete és munkái*, II, Bp., 1940, 971; *Magyar Nagylexikon*, 3, Bp., 1994, 550.

[8] KOSÁRY Domokos, *Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába*, II, Bp., 1954, 596.

[9] TÜSKÉS Gábor–KNAPP Éva, *A magyarországi neolatin irodalom kutatása a 18. században*, Irodalomtörténeti Közlemények, 2006/3–4. 250.

[10] Decsi József, Belnay egyetlen monográfusa, nem is tudott róla.

[11] SZAUDER József, *Az esztétika tanszék betöltésére kiírt pályázat és kritikai irányzataink 1791-ben*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1971, 88, 98–99.

kor magyar irodalma meglehetősen szegényes műfajelmélet-történeti forrásokban,[12] ezért különösen fontos, hogy a Belnay-értekezés több mint kétszáz év után előkerült.

Így a dolgozat részletesen elemzi az 1790-es röpiratot (III. fejezet), majd pályázatát a pesti egyetemen (IV. fejezet). Ezután térek rá Belnay tevékenységére a pozsonyi királyi akadémián (V. fejezet), majd a historia litteraria 18. századi történetének ismertetése (V/1−2. fejezet) után következik a *Historia literarum* szövegének és forrásainak részletes bemutatása (V/3−4. fejezet).

[12] SZAJBÉLY Mihály, *„Idzadnak a' magyar tollak". Irodalomszemlélet a magyar irodalmi felvilágosodás korában, a 18. század közepétől Csokonai haláláig*, Bp., 2001, 156.